

Tóth Zoltán József

AZ ECKHART-VITA IDŐSZERŰSÉGE

A magyar történeti alkotmány azoknak az alkotmányos garanciáknak a rendszere 1848-ig, amelyek az intézmények működését és a szabadságok érvényesülését biztosították a törvények és a szokásjogok jelentette tradicionális jogrendben. A biztonságot és az alkotmányosságot a folyamatosság jelentette. A 19. század második felében a modern magyar állam, amely az 1849-es szabadságharc leveréséig tartó állammal jelentette ki a folytonosságot, a régi alkotmányos formákat, azokat kiegészítve is, új tartalommal töltötte meg. Az új alkotmányos struktúra jogi és politikai legitimációját jelentő alapvető törvények, és szokásjogok egységes rendszerét Deák Ferencre hivatkozva elnevezte „Szent Korona-tannak”, mely a Szent Korona-eszmeiségének alkotmányos kifejezése. Az alkotmányos garanciák igényét, esetenként korai megjelenését – ebben is fenntartva a nemesi alkotmányosság szemléletét, amely jogait és egyes intézményeit Werbőczyn keresztül az 1222-es Aranybulláig, sőt a honfoglalás egyes hagyományáig vezette vissza – a folyamatosság hangsúlyozásával a középkori magyar államban találta meg eredetét. Nézetük szerint, és majd a jogtörténeti iskola szerint a Szent Korona-tanhoz kötött intézmények tartalmilag az évszázadok során változhattak, de a történeti magyar állam közösség és államszervező szempontjai, vagyis magának a később Szent Korona-tannak nevezett alapelvek a kezdetektől állandóak voltak és az alkotmánytörténetben nyomon követhetők. Az évszázadok folytonos történéseire épülő történeti alkotmány jellegzetessége, az alap, amelyre építve Deák Ferenc a magyar alkotmány jogfolytonosságról szóló megállapításait kidolgozta.¹ A Szent Korona, illetve hozzá kapcsolódó alkotmány, alkotmányosság, szabadságok a magyar

¹ DEÁK Ferenc, *Adalék a magyar közjoghoz. Észrevételek Lustkandl Venczel munkájára: „Das Ungarisch-Österreichische Staatsrecht” a magyar közjog történelmének szempontjából*, Pest, 1865, 163–71. Deák Ferenc írása előtt és annak nyomán megjelent, a közjogi hagyományok alapján született egyes munkák: BESSENYEI György, *Magyar Országának törvényes állása*, I–III. (1804), Bp., 1941; BESSENYEI György, *A magyar nemzet szokásairól, erkölcséről, uralkodásának módjáról, törvényeiről és nevezetesebb viselt dolgairól*, (1777) Bp., 1942; CSILLAG Gyula, *A régi magyar alkotmány és az 1848-i és 1867-i évek közjogi alkotásai*, Pest, 1871, HEGEDŰS Lajos, *A magyar közjog alapvonalai*, Pest, 1861; KORBULY Imre: *Magyarország közjoga. (Magyar államjog) tekintettel történeti fejlődésére*, Pest, 1871; KOVACHICH, Josephus Nicolaus, *Sylloge decretum comitialium inchoiti regni Hungariae*, I–II, Pestini, 1818; KOVACHICH, Martinus Georgius, *Vestiga comitiorum apud Hungaros ab exordio regni eorum in Pannonia, usque ad hodiernum diem celebratum*, Budae, 1790; MOCSÁRY Lajos, *A régi magyar nemes. Észrevételek Grünwald Béla: „Régi Magyarország” című munkájára*, Bp., 1889; RÉCSI Emil, *Magyarország közjoga, mint 1848-ig s 1848-ban fennállott*, Pest, 1861; SUHAYDA János, *Magyarország közjoga*, Pest, 1861; SZABÓ Béla, *A magyar korona országainak státusjogi állása a practica sanctio szerint*, Pozsony, 1848; SZÉCHÉNYI István, *Magyarország sarkalatos törvényei*, 1864; TOLDY Ferenc, *A Magyar Birodalom alaptörvényei*, Buda, 1861.

nemzeti önmeghatározás, öntudat meghatározó részévé vált a középkor századaitól.

A 19. század utolsó évtizedeire az általános politikai szemlélet, illetve a jogtörténet és az alkotmányjog oktatása az ezeréves magyar alkotmányosságról és egyedülálló magyar alkotmányos fejlődésében hitt, és próbálta ezt tudományosan is megalapozni. A társadalomtudományok között egyedül magyar alkotmánytörténet, az úgynevezett jogtörténeti iskola tudta hivatalos, tudományos álláspontként kiindulási és kutatási alapként elfogadtatni az eredeti, 1850 előtti, a Magyar Tudományos Akadémia által is támogatott magyar eredet és őshagyományt. A 20. század első felének magyar kataklizmái után még inkább öntudatot megőrző kapaszkodó pontnak tekintették a tudományosan alátámasztva gondolt, jogfolytonos egyedülálló magyar történeti alkotmányfejlődést, a sajátos magyar közjogi érzéket, államalkotó és fenntartó tehetséget.

A Szent Korona-tan története ezért a 20. században egyrészt magyar alkotmánytörténet, másrészt Magyarország politika története is. Az alkotmányos rend, a politikai rendszerek változásai a különböző ideológiai szempontok összeütközései is. A magyarországi alkotmányos és politikai rendszer változásai, vagy az arra tett kísérletek, feltételezik a magyar múlt eltérő értékelését, és annak részeként, azzal összefüggésben a Szent Korona-tan különböző értelmezését, megítélését is. A modernizációs politikai törekvések és a hagyományos világ összeütközései, illetve a hagyományos világon belüli politikai koncepcionális konfrontációk közvetlen kihatással vannak a legitimitást jelentő Szent Korona-tanhoz való viszonyra is az 1860-as évektől egészen 1946-ig. A történelmi magyar múlt szemlélete mindig összefügg az éppen uralkodó politikai, alkotmányos viszonyokkal is. Ez nemcsak a második világháború végéig tartó hatalom esetén igaz, hanem legalább ugyanolyan hangsúlyozottan az 1946/48-tól 1989-ig tartó (a katonai megszállás által is meghatározott) politikai rendszerre és az időszakon belül többször megtörtént jelentős változásokra is tekintettel, de ugyanakkor az 1990-es évek óta zajló egyes politikai, alkotmányos és tudományos vitákra is.

Az elmúlt százötven év változó politikai struktúráiban a 20. században új elem kerül a viták középpontjába, kereszttüzébe, válik meghatározó konfrontációs ponttá: a tudományos célzatú vagy igényű állásfoglalások. A magyar történeti alkotmányról, eredetéről, egyediségéről tett tudományos igényű megállapítások politikai állásfoglalásnak is hatnak és ezért hatalmas, elemi erejű vitákat váltanak ki. Éppen ezért a kérdéssel kapcsolatos tudományos megállapítások állandó, az új eredményeket és nézőpontokat is beépítő igazolásra szorulnak az elmúlt másfél évszázadban.

Természetesen az uralkodó politikai, ideológiai álláspontnak megfelelő megállapítások mindig elfogadottabbak, mint az azt megkérdőjelezők, illetve az „uralkodó eszmék” is mindig igyekeznek állást foglalni abban, hogy mit tekintenek tudományosnak. És ami tudományos, az objektív, tehát vitathatatlan. Tekintettel a Szent Korona-tannak a történelmi magyar közjogi gondolkodásban elfoglalt helyére ez mindig a nemzeti öntudat kérdése is volt.

A Szent Korona-tan történetét, tehát lehet vizsgálni a történelmi szemlélet megváltozásának tükrében, az alkotmányos változások szempontjából, a tudományos történelmi kutatás eredményeinek bemutatásával és politika történelmi szempontokból is.

A 20. századi magyar történelem gyakori drámai fordulatai ezért sajátosságként újból és újból előidézték a Szent Korona-tan körüli vitákat. Ezek a viták, pedig szimbolikusan és közvetlenül kötődnek a magyar jogtudomány kiemelkedő személyiségéhez, Eckhart Ferenchez, aki akarva, akaratlanul tudományos megállapításaival, illetve a magyar tudományos és politikai közéletben elfoglalt helyzete miatt emblematisztikus alakjává vált ezeknek a vitáknak. Tudományos megnyilatkozásai, illetve az ezekre történő hivatkozás, vagy értelmezés a magyar alkotmány- és politika történelem, illetve az alkotmányos jogrendről, az aktuális politikai hatalom legitimációjáról folyó viták középpontjába kerültek és máig ott is maradtak.

Ezért, aki a Szent Korona-tan 20. századi történetét vizsgálja, nem kerülheti el az úgynevezett Eckhart vitákban felmerült kérdések tanulmányozását. Természetesen az Eckhart viták tanulmányozása, vizsgálata nem fedi le a Szent Korona-tan szerepének teljes körű feltérképezését, de megismerteti azokat a kérdéseket, problémákat, amely alapja és kulcsa a 20. századi (és korábbi) magyar alkotmány és politika történet megismerésének, megértésének.

A 20. század magyar történelmének drámai fordulatai mindig a magyar alkotmány- és jogszemlélet változásait is jelentették. Ez önmagában természetes is, hiszen ha politikai rendszer, illetve az állam és kormányforma változik, akkor azt megelőzi, vagy azzal együtt jár a közélet és a közgondolkodást meghatározó filozófiai és ideológiai gondolkodás átalakulása. A változás és a változtatni akarás, illetve a magyar alkotmány- és jogszemlélet változásának tükré az úgynevezett Eckhart-vita, vagy Eckhart-viták, az Eckhart Ferenc tudományos munkásságával összefüggésben kialakult tudományos, publicisztikai és politikai összeütközések. Az 1930-as évek eckharti értelemben vett tudományos kutatás módszertanát és annak alkalmazásának igényét, a történelmi múlt, továbbá miután az akkor hatályos történelmi alkotmány történetiségének vitájáról van szó, pozitivisták – modernisták politikai rendszerkritikaként értelmezték a vitát kiokoskodók. A konfliktus oka, hogy Eckhart Ferenc megkérdőjelezte, hogy a tudományos kutatások alátámasztják a Szent Korona-tanról a közjogban, és a közéletben elfogadott axiómákat, és az ahhoz kapcsolódó jogtörténelmi nézeteket. Az első úgynevezett „Eckhart-vita” az 1930-as években zajlik a korszak alkotmány és az alkotmánytörténelmi szemlélet alapvető paradigmáinak történelmi megalapozottságáról. A vita, elsődlegesen a részben a szellemtörténelmi, de lényegében a pozitivisták kutatás tudományos módszertanát képviselő Eckhart Ferenc és a magyar történelmi alkotmány közjogászai között robbant ki 1931-ben, amikor Eckhart a budapesti egyetem professzoraként megjelentette „Jog- és alkotmánytörténet” c. cikkét a Hóman Bálint szerkesztette „A magyar történetírás új útjai” kötetben.² Erre a dolgozatra,

² ECKHART Ferenc, *Jog- és alkotmánytörténet*, = *A magyar történetírás új útjai*, szerkesztette HÓMAN Bálint, Bp., 1931, 269–320.

amelynek koncepcióját a szerző tudományos munkássága során mindig vallotta, de az ott tett egyes megállapításain később változtatott a vitázók máig kiinduló pontnak tartják. A heves tudományos és politikai vita hatásait tekintve egészen az 1940-es évek első feléig tartott. Közben Eckhart Ferenc 1941-ben megjelentette a Szentkorona-tan történetét összefoglaló és bemutató munkáját „A Szentkorona-eszme története” címmel, alapossága miatt, alpműnek bizonyult a kérdéssel foglalkozók körében.

A jogtörténeti iskola álláspontja szerint a magyar történeti alkotmány részeként a magyar koronaeszme eltér az európai fejlődéstől, mert egy valóságos és szent koronához kötődik. Ennek következtében a korona jelenlététől kezdve kialakul a király hatalmától független spirituális hatalom, aminek megtestesítőjéhez az alattvalókat, az országlakosokat sajátos személyes hűség köti. Ez befolyással bír a jogrendre, a közjogra, mivel hozzájárul a hagyományos szokásjog fennmaradásához. A másik sajátos jellegzetessége a magyar közjognak, hogy a Szent Koronához kötődik a megosztott, közjogi hatalom gyakorlata és elmélete is. Így a spirituális és a közjogi hatalom elválaszthatatlanul összefonódik, és amely mind az uralkodót, és mind a korona többi tagját köti a koronához, attól egymáshoz összekapcsolódó hatalmukat nem függetleníthetik. Ez a sajátosság eredményez egy sajátos magyar közjogi konstrukciót és fenntartja a történeti alkotmányt.⁴ Eckhart Ferenc, valamint a jogtörténeti iskola követői közötti vita egyik kérdése az volt, hogy vajon a korona, mint fogalom mikor vált el a király személyes hatalmától, mikortól lett az ország koronája közjogi értelemben is. Előbb következett-e ez be, mint Európában máshol, vagy nem. Ha nem, akkor nem tartható az az álláspont, hogy a magyar jogrend közjogiassabb lett volna, mint más Nyugat- vagy Közép-európai jogrend, és az sem fogadható el tudományos álláspontnak, hogy a koronaeszme az európai modellnek megfelelő rendi állam megjelenésénél korábban kialakult volna. A Szent Korona-tan a hatalommegosztás és hatalom ellenőrzés magyarországi politikai, közjogi hagyományának gyakorlatban alkalmazott és elméletben lefektetett öröksége, amely eredetében még a Géza és Szent István általi államalapításnál is korábbi. Ekként jóval megelőzi az európai felvilágosodás jogállam koncepcióját, amely a hatalommegosztás és ellenőrzés tézisére épül. A XX. század magyar történet és jogtörténet írásának egyik iránya, amely 1945 után válik kizárólagosan elfogadott tudományos szemléletté, mielőtt még bizonyítaná, tagadja a sajátos magyar politikai és hatalomgyakorlási hagyományt, vagy ha elismeri, akkor azt reakciónak nevezi, lemaradt fejlődésből következő jelenségnek nevezi, hacsak nem az általa „haladónak” nevezett politikai erők, személyek követelik, vagy gyakorolják.

A második „Eckhart-vita” az 1950-es években folyik le, amely célja az 1945 előtti magyar politikai és alkotmányos rendszerek /kivéve, amelyek forradalmiak voltak és haladónak neveztettek (nek)/ megbélyegzése, elítélése. Ez, az 1955-ben, több évi lappangás, érlelés után kirobbant vita hozzájárulhatott Eckhart Ferenc egészségének megromlásához is, 1957-ben bekövetkezett halálához. Az 1950-es évek után

⁴ TÓTH. 1999. 267–382. o.

viszont, az eckharti szemlélet, bár részleges és messze nem tökéletes védőpajzsként a totális államrend és politika közegében, ha töredékesen is, de lehetővé tette az objektivitás igénye szerinti és színvonalú, részeredményeket hozó történészi és jogtörténészi munkát.⁵ A harmadik vitában 1989 után alapvetően az alkotmányos jogfolytonosság kérdése és ezen belül az 1945 előtti jogtörténeti iskola és történelmi, tudományos hitelessége merül fel ismét.

Az Eckhart-viták tanulmányozása során, annak hátterének megértéséhez elengedhetetlen az MTA Kézirat és Régikönyv Gyűjteményében az Eckhart hagyatékban ránk maradt forrásokból Eckhart személyiségének tanulmányozása is. Miként hathatott rá, hogy felmenői a nagyszülőkig mindnyájan aradi német kispolgári környezetből származnak, hogy a század elején az adott társadalmi környezetben mindig liberálisnak számító Eötvös Kollégiumba tanult, ahol igazgatója Marczali Henrik volt.⁷ Továbbá, hogy 1928-ig csaknem huszonöt éven keresztül Bécsben (illetve rövidebb időszakban, Berlinben) élt, tanult és dolgozott. Levelezéséből megismerhető az a személyes baráti és kapcsolat rendszer, amely munkájában segítettek, és ami esetenként megvédte és támogatta őt, mind 1945 előtt, mind 1945 után. Szoros barátsága Szekfű Gyulával, Domanovszky Sándorral, Károlyi Árpáddal, Klebelsberg Kúnóval, Illés Józseffel, Moór Gyulával, Mályusz Elemérrel. Követhető, ahogy az előbbieket segítették őt, illetve ő is segítette őket (Mályusz Elemér esetén főleg Eckhart támogatta őt). Ugyanakkor szoros kollegiális viszony kötötte össze őt Tomcsányi Móriccal is, aki érezhetően magánviszonyaiban tisztába volt Eckhart nálánál nagyobb befolyásával. Hasonló a helyzet Molnár Kálmánnal is. Az 1945-ös változások után segítségére volt, a sok esetben még az Eötvös Kollégiumig visszavezethető baloldali, liberális kapcsolatrendszere. 1945 után Molnár Erikkal, illetve Bolgár Elekkel a korábbi évekre visszamenő közvetlenebb viszony a nehéz helyzetekben segítségére voltak, továbbá a világháború után számos egykori, őt tisztelő tanítványa került meghatározó kulturális, politikai szerephez.

Magát a vitát, több szerző, így Mezey Barna, Kardos József, Rácz Lajos, és Zétényi Zsolt is feldolgozták.⁸

Napjaink vitáinak közvetlen tudományos és ideológiai előzményeit, elemeit, érveit megtaláljuk a korábbi „Eckhart-viták”-ban.

Ezek a viták a magyar történeti tudat, önazonosság vitái is, amelyek éppúgy, mint a 20. században, ma is sorsunkról, jövőnkéről szólnak.

⁵ STIPTA István, *Jogtörténet-tudomány*, = *Bevezetés a társadalomtörténetbe*, szerkesztette BÓDY Zsombor, Ö. KOVÁCS József, Bp., 2003, 631–4.

⁷ Marczali Henrik a magyarországi szabadkőművesség kiemelkedő személyisége volt. Vö. L. NAGY Zsuzsanna, *Szabadkőművesség a XX. században*, Bp., 1977, 96.

⁸ MEZEY Barna, *Utószó*, = ECKHART Ferenc, *Magyar alkotmány- és jogtörténet*, szerkesztette MEZEY Barna, Bp., 2000, 407–370, KARDOS József, *A Szentkorona-tan története. 1919 – 1944*, Bp., 1987, 154–72, ZÉTÉNYI Zsolt, *A Szentkorona-eszme mai értelme*, Bp., 1997, 131–61, RÁ CZ Lajos, *Eckhart Ferenc (1885 – 1957)*, = *Magyar Jogtudósok*, 1, szerkesztette HAMZA Gábor, Bp., 1999, 105–36.

Az 1930-as években kibontakozott tudományos vitában Bartoniek Emma a sajátos magyar koronaeszme kialakulásának végig vezetésekor másképpen értékeli az Eckhart által is hivatkozott oklevelek tartalmát, és következtetéseiben többször eltér tőle. Eckhart Ferenc és Bartoniek Emma koncepciójában a közös az, hogy koronát mindketten a középkori keresztény magyar állam kialakuló szimbólumának tekintik, illetve mindketten a központ hatalmat gyakorlók körének folyamatos szélesedését látják a koronaeszmeben kiteljesedni. Nézeteik között az eltérés ott van, hogy a szimbólumok és az eszmék kialakulásának és a koronához kötődésének idejét eltérően ítélik meg. Tehát a különbség elsődlegesen időrendi, mint tartalmi.

A magyar koronaeszme egyedüliségét Bartoniek Emma jobban hangsúlyozza és tartalmi összefüggéseit általában korábbra teszi, mint Eckhart Ferenc. Koncepciójukat, Bartoniek Emma véleményéhez közelebb állva Bónis György is követi. A koronaeszme fokozatos kialakulását hangsúlyozza, azonban Timon Ákos és a jogtörténeti iskola is, amely a korszakolásban nem nagyon tér el Eckhart Ferencétől. A nagy különbség az, hogy Timon kiindulási szempontként hangsúlyozza, hogy a magyar alkotmány eltérően a nyugat-európaiaktól (kivétel például Anglia, Aragónia) mindig közjogias jellegű volt és ennek az oka a sajátos magyar fejlődés (amely ugyan európai intézményeket is vett át, de azoknak sajátosan "magyar tartalmat" adott), továbbá jobban kihangsúlyozza az alkotmánytörténetileg nem megszakított fejlődését, amit a tudományos iskola sokszor esetlegesnek és nem konzekvensnek értékel. Sok szempontból stílusa a nemzeti romantika mitikus képeket sugalló hangulatához van közel, amely gyökeresen eltér a 20. század tudományos nyelvezetétől.

Eckhart Ferenc végkövetkeztetései a koronaeszmevel kapcsolatban általában nem térnek el a jogtörténeti iskoláétól, de sietve keres egy európai általános kulturális hatást, amelyhez köthető, vagy hasonlítható az eredmény. Ugyanakkor pl.: Eckhart Ferenc sokszor megjegyzi, hogy az eltérés az európai hatástól és gyakorlattól a „török faji jellegben” keresendő.

Eckhart Ferenc konklúziója nem tér el Timon Ákosétól: vannak analógiák, hasonlóságok a magyar, valamint a cseh és a lengyel koronaeszme között, de a kettő nem ugyanaz, amit további sorsuk is bizonyít.

Nincs vélemény különbség Molnár Kálmánnal sem, aki a következőket írta Eckhart Ferenc megállapításait kritizáló tanulmányában, 1931-ben: „És még ha valaki tagadná is, hogy Werbőczy Hármaskönyve híven adná vissza az akkori magyar élő jogot és az abban elevenen lüktető nemzeti felfogást, azt bizonyára senki sem fogja kétségbe vonni, hogy a Hármaskönyv olyan befolyással volt a magyar jogi közmeggyőződés további kialakulására, amire kevés példát lehet találni a népek történetében. Ha tehát Werbőczy nem is adta volna vissza híven a magyar jogi felfogást, akkor is a magyar jogi felfogás Werbőczyt és annak főképpen alkotmányjogi elméletét teljesen felszívta magába, a Hármaskönyv a magyar jognak és jogi felfogásnak olyan kinyilatkoztatott igazságává lett, ami erősebbnek bizonyult még az írott törvényeknél is. Oly nagy volt a Hármaskönyv tekintélye, annyira abban látta a magyarság a magyar jog kvintesszenciáját, hogy még a törvények sem tudták a Hármaskönyvben jelentkező jogi felfogást, sőt néha még az imperatív

jogtételeket sem megváltoztatni, s abban a korban, amikor a nemzet nem volt elég erős, hogy az idegen szellem befolyását, a magyar gondolatvilággal ellentétes felfogás beszivárgását megakadályozza, szinte vallásos áhítattal magával a Corpus Jurissal szemben is Werbőczy Hármaskönyvében látta a magyar jogfelfogás megnyilvánulását.”⁹

Eckhart Ferenc korszakos művében a Szentkorona-eszme kialakulását és egészen a 19–20. századig történő fejlődését vizsgálja. A korona fogalom magyarországi és európai alakulását vizsgálva a 15–16. századig megállapítja, hogy a koronát, amelyet a király mellett felsorolva a korai századoktól használnak a 11. századtól egészen a 14. század végéig a királyi hatalmat szimbolizálja. (A királytól független államot, illetve a rendek hatalmát először a diplomáciában jelenti, az 1380-as évektől). Vagyis a koronaeszme egészen a 14. század végéig nem fejez ki közjogi jellegű hatalmat. Ugyanakkor megállapítja azt is, hogy a 13. századtól az uralkodó megosztja hatalmát, illetve nem egyeduralkodóként kormányoz. A 15. század lesz az az évszázad, amikor a korona, és hatalom átruházás és megosztás elve találkozik és korona a rendek, illetve a rendek, és a király együttes hatalmát fejezi ki.

A korona és a rendi hatalom találkozására számos analógiát talál Európában. Végül azonban, megállapítja, hogy a magyarországi koronaeszme egyedi, amely konzekvens fejlődésében a személyes hűségben, és a Szent Koronához kötődése, annak kicserélhetetlenségével eltér az európai párhuzamoktól. Vagyis kijelenti, hogy a magyar koronaeszme egyedi, de fenntartja az álláspontját, hogy magyar alkotmányfejlődés sem jobban, sem kevésbé közjogi, mint általában az európai alkotmányfejlődések, ugyanakkor elismer magyar sajátosságokat is, amely az eltérő társadalmi rend, (illetve a törökös faji jelleg) magyaráz.

Az elmúlt évtizedek egyes tudományos kutatásai azt a konzekvenciát vonták le, hogy eltérően a 20. század első felének és a 19. század szemléletétől, hogy a magán személyi hatalomgyakorlást, uralmat meghaladó „transzpersionális” közjogi jelleget is kifejező hatalomgyakorlás eszméje, mind elméletben, mind a gyakorlatban jelen volt a kora középkori (az 5. századtól, a 14. századig) politikai életben és így a hatalomgyakorlásban is.¹⁰ A magyarországi helyzetre, éppen a *ius regium*, a királytól elkülönült javak tekintetében, pedig különösen jellemző ez a megállapítás. Azt Eckhart Ferenc is elismeri, hogy korona fogalomnak a királytól való „halvány” elkülönülése éppen a koronajavak kapcsán történik meg a 13. század elején. Eckhart Ferenc azt is elismeri, hogy a népfelség elve már a 13. század végén Kézai Krónikájában jelen van. Megállapítja azt is, hogy a Szentkorona-eszmét nem Werbőczy „találta ki”, hanem az akkor élő magyar jogszemléletet és gyakorlatot foglalja össze.

⁹ MOLNÁR Kálmán, *Alkotmánytörténeti illúzió-e a magyar alkotmányfejlődés jellegzetes közjogi iránya? (Reflexiók Eckhart Ferenc: „Jog- és alkotmánytörténet” című dolgozatára.)*, Pécs, 1931, 47–8. Molnár Kálmán a Hármaskönyv legfontosabb közjogi megállapításait három fejezetben foglalta össze: a királyi hatalom átruházott volta; a nemzet és király összeforrása (a szent korona joghatóságában); a király és népképviselő egyenlő részesedése a törvényhozásban. *Uo.*, 48–50.

¹⁰ lásd pl. CANNING, Joseph, *A középkori politikai gondolkodás története 300–1450*, Bp., 2002.

Bartoniek Emma a magyar koronázási gyakorlatot vizsgálva megállapítja, hogy a magyar koronaeszme István királyhoz kötődik először és a magyar koronázási rendben az előkelők, a tanács, valamint a szabad magyarok és leszármazóik egy része a későbbi nemesek, mindig hallatták szavukat, kifejezve saját hatalmi jelenlétüket. A koronaeszme, a királytól független korona eszméjének kialakulása, pedig feltételezhetően éppenséggel a Szent Koronához kötődhet, amely az evilágít és a túlvilágít összekötve éppen emiatt elkülönül, "független" a királytól is, illetve az alattvalóktól, vagy az országlakosoktól. Tekintettel az Eckhart Ferencet és az 1950-es éveket követő nemzetközi tudományos kutatások egyes álláspontjaira is kijelenthetjük, hogy Magyarországon a történeti alkotmány közjogi hagyománya már a kora Árpád-korban elkezdődött. Bertényi Iván és Benda Kálmán véleménye is az, hogy Magyarországon a középkorban nem beszélhetünk magánjellegű egyeduradalomról (a patrimonális királyság klasszikus esetéről). A középkori hatalmat gyakorló köre a fejedelmek korától, I. Istvántól a 16. századig folyamatosan bővül, ami a „Szent Korona-tan” tartalmi kibővülését jelenti.¹¹ Zlinszky János szerint a magyar államot a kezdetektől (I. István előtt is) a megosztott és ellenőrzött központi hatalom (vagy ilyen szándékú politikai közelet) jellemzi.¹² Magyarországon nem alakult ki a magánhatalmak rendszerére épülő feudalizmus, hanem a közjogi jellegű rendiség. (Más kérdés, hogy hatalom teljességét birtoklók minden korban aktív és passzív részre bonthatók. A rendiség kialakulásával a földeket a Szent Koronától közvetve birtokló jobbágyokat, a közvetlen birtokkal rendelkező nemesek képviselik, mint a városok az ő polgáraikat. Az 1848-as változás után az aktív politikai jogokkal az addig azokkal rendelkezőkön túl a vagyoni, majd később az azt felváltó adó cenzussal és műveltségi, valamint más kritériumokkal rendelkezők bírtak. Jelenleg is az állampolgárok egy részének nincs aktív jogosultsága a közvetlen hatalomgyakorlásban. A szabad és felelős, manipulációt kizáró hatalomgyakorlásra ugyanakkor mindig csak (szuverén) személyek képesek, akik sem szellemileg, sem anyagilag, sem más módon nem kiszolgáltatottak másoknak.)

„Mi az új Timonnak a szent korona tanával összefüggő fejtegetéseiben? – teszi fel a kérdést Eckhart Ferenc.¹³ Általában Hajnik tanításait próbálja részletesebben kifejtetni, de modern fogalmakat és felfogást visz be a múltba. Ezekre vonatkozóan forráshelyeket nem hoz, de nem is hozhat. Ő hangsúlyozza először a nyugati hűbéri és a magyar közjogi fogalmak közti éles ellentétet. A szentkorona-eszmében rejlő ősi területi integritás-gondolat nála is egészen háttérbe szorul... Timon egyéni műve a szent korona misztériumának fejtegetése. Ezen ő a királynak és a nemzetnek a szent koronában való egyesítését, megismerését érti, ellentétben az 1440. évi rendi nyilatkozattal, melyre hivatkozik. Szerinte „a szent korona személyisége vagy mysteriuma és azzal kapcsolatban a totum corpus sacrae regni

¹¹ BERTÉNYI Iván, *A magyar korona története*, Bp., 1986. ; BENDA Kálmán, FÜGEDI Erik, *A magyar korona regénye*, Bp., 1978.

¹² ZLINSZKY János, *Történeti alkotmányunk fejlődése I.*, Magyar Szemle, Új folyam, XI. 3–4. szám, 2002 április.

¹³ ECKHART Ferenc, *A szentkorona-eszme története*, Bp., 1941, 326.

coronae fogalma, mint a királyt és a népet egybe foglaló organikus egység, mely a főhatalom tulajdonképpeni birtokosa, korántsem egyházi eredetű fogalom, nem a középkori *mysterium Christi* utánzata, azzal közvetlen genetikus kapcsolatba nem hozható, hanem valóságos államjogi konstrukció, mely a magyar nép alkotmányfejlődésének legsajátosabb alkotása...” „A szent korona *mysteriuma* alatt a mi középkori forrásaink a szent korona személyesítését értik”. A koronának ez a személyesítése sehol másutt nincs meg.¹⁴ Maga Timon is úgy találta, hogy e gondolat kifejtése az ő eredeti műve: „A szent korona *mysteriumából* ilyen értelemben könyvem megjelenése előtt sem a jogtörténészek, sem a közjogászok nem tesznek említést”.”¹⁵

Eckhart Ferenc érvei, a gondolat egy-egy meghatározott korszakra vonatkozó sorai és végkövetkeztetései sok szempontból, általában még sem térnek el Timon Ákosétól. Bár 1931-es álláspontjához hű maradva a későbbiekben is tagadja a közjogi gondolkodás Szent Istvánig visszavezethető folytonosságát – ellentétben a jogtörténeti iskolával, és például Bartoniek Emmával – ő is osztja azt a véleményt, hogy a magyar koronaeszme tartalma eltér az összes európai analógiától. Nyugat- és Közép Európában is hatott az egyházi eredetű világ és társadalom felfogás, beleértve az égi koronáról és Krisztus testéről vallott államfilozófiai nézeteket is, továbbá az európai jogi és politikai gondolkodástól sem volt elszigetelt a magyarországi sem, sőt annak nemcsak része, – és mint éppen a koronának, mint a királytól elkülönült fogalomnak (lásd a királytól elkülönült vagyont) – hanem alakítója volt. A magyar koronaeszme azonban, a magyar és európai hatásokat ötvözve egybe forrasztotta a népszuverenitást, a korona elvont fogalmát, valamint a korona, mint a király és a nemzet organikus egységét, valamint a korona, mint az égi és a földi közötti élő kapocs tárgyiasult szimbólumát. Ezáltal Európában egy sajátos és közjogi államfogalom jött létre a 15. századra, amelynek különlegessége abban is áll, hogy a magyar alkotmányjog alapja volt egészen a 20. század közepéig. Tulajdonképpen minden korona és koronaeszme kutatás végső kimondott, vagy nem kimondott célja, hogy megválaszoljuk, feltárjuk ennek a sajátos magyar államalkotó gondolat kialakulásának okát.

Eckhart Ferenc, Bartoniek Emma, valamint Bónis György vonatkozó írásait elemezve (továbbá utalva az elmúlt évtizedek nemzetközi irodalmára) megállapítható, illetve nem lehet kizárni, hogy a középkori Magyarországon, a királyi, személyes hatalomgyakorlásnak meg voltak – a növekvő súlyú – intézményes korlátai a 11. századtól kezdve. A magyarországi koronaeszme fejlődésének végig kísérése, és a közjogi szempontokból fontos szempontok összehasonlító tárgyalása után megállapíthatjuk, hogy Magyarországon a hatalomgyakorlásnak, éppen a Szent Koronához fűződő kapcsolata miatt mindig is volt (a mai értelemben vett) közjogi jellege. A jogtörténeti iskola állításai, éppen Eckhart Ferenc kutatásai és Bartoniek

¹⁴ „4. kiad. 494. Ezekre vonatkozólag e munka első részében utalok, minthogy csak tényeket akarok előadni s nem értékhitéletekbe bocsátkozni”. in: ECKHART, *i.m.* (13. jegyz.), 326.

¹⁵ „U. o. jegyzetben” in: ECKHART, *i.m.* (13. jegyz.), 326.

Emma állásfoglalása által nyertek igazolást az 1930-as, 40-es években, vagyis a Szent Korona-tannak az első csírái, az első gondolatai valószínűleg visszamennek egészen a magyar államalakulásnak még a fejedelmi szakaszára. Megjegyzendő: jelenkori tudomány Eckhart Ferencsel ellentétben, azonban a király elidegeníthetetlen jogainak hangsúlyozásakor a királyi hatalom közösség általi korlátozását látják.

A Szent Korona-eszme, mint a koronaeszme sajátosan magyar változata, amelyre végül is a 20. század közepéig a magyar állam közjog épült jelzi, hogy a magyar történeti alkotmány sajátos fejlődésen, változásokon ment keresztül. A magyar társadalom eltérő okait és sajátos jellegzetességeit, a fejlődéselvű tudományos és politikai szempontok szerint lemaradt fejlődését a közösségi szerveződés vizsgálata mutatja meg. A fejlődés elvű paradigma természetesen Magyarországot és annak történetét mindig a „fejlettől lemaradt” kategóriába sorolja. Ennek ellenére nemcsak a jogtörténeti iskola, hanem Eckhart Ferenc és mások is (mint Bartoniek Emma, Bónis György, stb.) a jogi analízis önálló eszköztárát is felhasználva, sőt saját eszközeit is felhasználva „szétfeszítik” tudományosnak elfogadott uralkodó szemléletmódot, és kiemelik a magyar alkotmány történet sajátos, egyedi, közjogias szemléletét az Árpád-kori kezdetektől.

1989 után az új politikai és tudományos környezetben a Szent Korona, a Szent Korona-eszme tudományos megítélése kilépett az 1949 és 1989 közötti szűken értelmezett egyetemi – szakmai keretek közül, és ismét a közélet, a politikai élet egyik újbóli kérdése lett. A politikai pluralizmus, a le nem zárt alkotmányjogi kérdések, az új tudományos eredmények és megközelítések, valamint a közélet és a közvélemény érdeklődése új vitákat eredményezett. Ezek a viták a múlt eltérő értékelése és a jelen megítélésének és jövő Magyarországának alkotmányos, politikai, társadalmi alternatívái között folytak és folynak. A civil szervezetek, politikai pártok között és a tudományos közéleten belül is olykor heves összeütközésekhez vezetett az elmúlt másfél évtizedben a Szent Korona, és a Szent Korona-tan történelmi és tudományos, valamint a mostani politikai, alkotmányos helyzettel való kapcsolatának az 1930-as és 50-es éveket is idéző különböző megítélései.

A Szent Korona-tan tudományos elemzéseit, valamint történelmi megítélésről és jelenkori önazonosság tudatban – és politikai rendszerben esetlegesen – elfoglalt helyéről több hullámban folyó polémia, tekintve az 1931-ben és 1955-ben lezajlott viták hasonló tematikájára és érvelésére, valamint az akkori szerzőkre, köztük Eckhart Ferencre történő gyakori hivatkozás miatt nevezhetjük harmadik Eckhart vitának is.

Ez az 1990-es évektől napjainkig nemcsak a politikai és tudományos közéletben, a tudományos, politikai publicisztikában, politikai fórumokon és esetenként egyetemi közegben zajlik, hanem többek között az 1990-es az állami címről szóló alkotmánymódosító vitában, és az 1999-es „A Szent István államalapításának emlékérről és a Szentkoronáról” szóló 2000. évi I. (emlék) törvény esetében, hasonlóan 1931-hez, az országgyűlésben is. Az 1999-es országgyűlési bizottsági és plenáris vitában a különböző álláspontok indoklásakor a kormánypárti és az

ellenzéki képviselők egyaránt nemcsak Eckhart Ferencre, Timon Ákosra és más korabeli jogtudósra hivatkoztak, hanem magára az 1931-es vitára is, ezen belül annak az országgyűlésben lezajlott részére is. A vita tárgya 1999-ben is, hogy az 1989/1990 után kialakult új magyarországi politikai rendszer miként határozza meg viszonyát az 1944/1946 előtti történeti magyar állammal, annak jogi hagyományával, így a Szent Korona-tannal is és az akkor is használt nemzeti szimbólumokkal. A 2000. évi I. törvény vitája során, mint sajtóban, mind az országgyűlésben hosszas polémiák zajlanak magáról a Szent Koronáról, a Szent Korona-tan értelmezéséről és azok történelmi megítéléséről.

A tudományos, publicisztikai, és politikai vitákban ismételten kérdés, hogy az 1931-es eckharti programesszé nyomán kialakult tudományos iskola és eredményei felhasználhatóak-e ideológiailag, vagy politikailag a történeti magyar állammal bárminemű folytonosságot kereső nézetek ellen, vagy mellette. Illetve a globalizáció liberális ideológiája, hasonlóan a korábbi rendszer ideológiájához, vagy az 1920 és 1944 közötti időszak uralkodó politikai eszméihez, mennyire sajátítja ki a megfellebbezhetetlen és megkérdőjelezhetetlen tudományos ítélőszék pozícióját? Mennyire szolgálja a tudományosság a politikát, illetve mennyire határozza meg a politika, hogy mi a tudományos? A Szent Korona-tan és eszme történelmi és politikai diszkreditálásához lehet-e eszköz ma is a tudományosság, a haladás és a modernség hívei kezében? Illetve a Szent Koronához fűzött történeti magyar jogrend alapelvei, sőt maga a Szent Korona-eszme azon túl, hogy magyar hagyomány, ellentétes-e a mai alkotmány- és jogfilozófiai elvárásokkal? A választ egyszerűsítheti, ha meg tudjuk azt állapítani, hogy jogtörténeti kutatások eredményei alátámasztják-e azt, amit közjogi hagyományként ismerünk. Az elmúlt több mint hetven év vitáit egyszerűsítve úgy is összefoglalhatjuk, hogy ami évszázados hagyományként alakult ki, vagy ismert, annak különös magyar eredete, jellege, tudományosan igazolható-e? Továbbá vannak-e a mai társadalmunk számára is aktuális történeti, közjogi, jogfilozófiai, politikai üzenetei?

A vitázók arra keresik a választ, hogy Szent Koronához, és a Szent Korona-tanhoz kapcsolódó hagyományok mennyire „modernnek”, illetve beilleszthetők-e mai életünkben. Lehetnek-e ismét történelmi tudatunk, önazonosságunk részei? Az Eckhart vita és az elmúlt hét évtizedben (vagy még korábban) ezzel kapcsolatban felvetett problémák ezért ma is aktuálisak maradtak.